

Ігор Руденко

ІННОВАЦІЇ ТА РЕГРЕС: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

Інновації – нові ідеї, спосіб мислення, речі, техніка, технології виробництва тощо. Вони зумовлюють трансформацію навколишньої дійсності. Однак нове, інноваційне не лише слугує прогресу. Кожна інновація спричинює деструктивні процеси, що знаходять свій вияв у регресі. Категорія “інновації”, по суті, має подвійну природу: прогресивний і регресивний зміст.

Ключові слова: інновації, техніка, технічні інновації, регрес.

Igor Rudenko. Innovation and regression: the point of intersection

Innovation – new ideas, thinking, things, technique, technology and more. They cause the transformation of the surrounding reality. However, a new, innovative, not only serves as a progress. Each innovation leads to destructive processes, which find expression in regression. Category “innovation”, in fact, has a dual nature: the progressive and regressive content.

Keywords: innovation, technique, technical innovation, regression.

Игорь Руденко. Инновации и регресс: точки пересечения

Инновации – новые идеи, образ мышления, вещи, техника, технологии производства и тому подобное. Они определяют трансформацию окружающей действительности. Однако, новое, инновационное не только служит прогрессу. Каждая инновация вызывает деструктивные процессы, которые находят свое выражение в регрессе. Категория “инновации”, по сути, имеет двойственную природу: прогрессивный и регрессивный смысл.

Ключевые слова: инновации, техника, технические инновации, регресс.

Сучасна цивілізація наскрізь пронизана технічними інноваціями, що детермінують суспільний поступ. Трансформації у сфері техніки є одними із визначальних складових науково-технічної революції – всесвітньо-історичного процесу перетворення людиною об’єктивної дійсності, якісна своєрідність якої на цьому етапі розвитку суспільства полягає у такому: 1) перетворення науки на безпосередню продуктивну силу суспільства, а матеріального виробництва – на технологічний додаток науки; 2) докорінна зміна характеру, змісту праці

у зв'язку з автоматизацією і роботизацією сучасного виробництва, інформаційними технологіями, внаслідок чого принципово змінилися становище й роль сучасної людини у виробничому процесі; 3) інтенсивний розвиток земних, водних і космічних засобів транспорту і зв'язку, завдяки яким світ став монолітним; 4) тотальне використання нових матеріалів, у тому числі, і з наперед заданими властивостями (нанотехнології).

Проте якісне перетворення буття, обумовлене технічними інноваціями, не лише спричинює прогрес, але й приховує у собі загрозу прояву деструктивних начал, що складають сутність регресу. Відповідно до діалектики реальні речі, явища, події і процеси чи то в природі, чи то в суспільстві являють собою суперечливу єдність протилежностей. Це пов'язано з тим, що одна властивість не може існувати без іншої, оскільки знаходиться з нею у діалектичній єдності. Саме в такій суперечливій єдності знаходяться, наприклад, людина і природа, людина і техніка, матеріальне і духовне виробництво тощо. Іншими словами, технічні інновації мають подвійну природу, що виявляється у їх здатності обумовлювати як прогрес, так і регрес. З цього приводу слушною є думка М. Бердяєва: "Техніка також двоїста за своєю суттю, як і все у цьому світі" [1, с. 17].

Аналіз філософських проблем техніки здійснюється нині у межах двох традицій: філософії та методології науки – аналіз технічного знання (Г. Беме, П. Енгельмейер, Е. Капп, Г. Ленк, Л. Мемфорд, Д. Прайс, Г. Сколімовські, С. Тулмін та інші); філософської антропології – морально-етична проблематика, гуманістичні та ціннісні аспекти техніки (М. Бердяєв, Ж. Еллюль, К. Паріс, Х. Ортега-і-Гассет, А. Печчеї, Е. Тоффлер, М. Хайдеггер, О. Шпенглер, Ф. Юнгер К. Ясперс тощо).

Метою нашого дослідження є виявлення регресивних тенденцій технічних інновацій. Для її реалізації слід вирішити таке дослідницьке завдання: проаналізувати соціальні наслідки, етико-гуманістичні та аксіологічні площини технічних перетворень, звернувшись до фундаментальних праць у галузі філософії техніки.

Саме епоха Нового часу ознаменувала радикальні зміни. Їх втіленням стали породжені розумом людини наука і техніка. Технічні інновації отримали субстанційний, детермінуючий характер.

Технічна модернізація, що спричинила промислову революцію, забезпечила інноваціям статус потенційно прогресивного явища буття. У суспільній свідомості сформувалися уявлення стосовно безмежного економічного зростання, забезпечення соціокультурного й на-

віть морального поступу людства з допомогою науки, техніки. Такі міркування ґрунтувалися на двох головних ідеях науки та філософії Нового часу: 1) безмежність природних ресурсів планети; 2) розгляд людства як “володара природи”, покликаною панувати над нею.

Проте ХХ століття унесло певні корективи у ставлення до технічних інновацій, їх наслідків. Виявилось, що ресурси планети обмежені й ці межі очевидні. На техніку починають перекладати провину більшості сучасних негараздів. Людство виявилось не в силах підтримувати розумну рівновагу між матеріальним прогресом, який забезпечувала техніка, і тим соціокультурним життям, якому вона повинна була служити. Ґрунтуючись на науці та її досягненнях, технічні інновації отримали статус домінуючого і практично незалежного елемента. Розширюючи свій вплив на життя та розвиваючись із астрономічною швидкістю, техніка залишила далеко позаду себе інші форми і види культурного розвитку. У зв’язку з цим, людина виявилася не в змозі не тільки контролювати ці процеси, але навіть просто усвідомлювати й оцінювати наслідки всього, що відбувається. Отже, техніка перетворилася в абсолютно некерований, анархічний фактор.

Основною причиною прояву деструктивних процесів технічних інновацій є наділення їх майже містичними властивостями, сподіваючись, що технічна модернізація може подолати будь-які труднощі, вирішити практично всі проблеми, автоматично прокласти шлях до майбутнього. Вірячи в майже безмежні можливості і всесилля техніки, людина не помітила того, що при всій своїй могутності технічні інновації позбавлені інтелекту, не здатні до міркувань і не вміють орієнтуватися в потрібному напрямі. На думку італійського мислителя А. Печчеї, саме людина, будучи її безпосереднім господарем, покликана моделювати і спрямовувати розвиток. Проте мають місце зовсім протилежні тенденції. У міру того, як зростає з допомогою техніки могутність людини, все відчутніше проявляється відсутність у неї почуття відповідальності: “Могутність без мудрості зробила її сучасним варваром, який володіє величезною силою, проте не має ні найменшого уявлення, як її застосувати” [5, с. 44]. До подібних міркувань підійшов іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет. Він вважав, що безумовна віра людства у прогрес, тобто у досягнення такого рівня технічної модернізації, коли просто немислимо припустити істотний регрес, остаточно розхитала підвалини пильності, “дозволивши варварству і дичавінню знову увірватися у світ” [3, с. 11].

Іншою, не менш значимою детермінантою “пристрасті” до технічних інновацій є прагнення індивіда обмежити або й зовсім позбавити

себе більшої частини фізичних навантажень. Зокрема, німецький мислитель О. Шпенглер зауважував, що людство вбачає корисність техніки у можливості перекласти на неї свою працю. “Філістери прогресу приходили в захват від будь-якої кнопки, що приводила механізм у рух, ніби зберігаючи людську працю” [9, с. 457]. Проте насправді такі міркування є помилковими. Аби зрозуміти це, необхідно, абстрагуючись від усіх одиничних моментів, розглядати техніку у всій сукупності її складових: теоретичні розробки, виробництво, обслуговування, способи використання тощо. Саме за такого підходу стане зрозумілим, що праця людини не скорочується, а, навпаки, технічний прогрес веде до постійного збільшення фізичних навантажень соціуму, зумовлюючи катастрофічне становище навколишнього середовища.

Таким чином, в умовах технократичної парадигми мислення особливо гостро й актуально постає проблема небезпеки з боку технізованої другої природи, створеної людством у процесі діяльності. Людина, будучи органічною складовою природи, у той же час, протистоїть їй, прагне підпорядкувати собі, займаючись у процесі виробництва формотворчою, перетворюючою діяльністю. Іншими словами, дві взаємодіючі сили протистоять в об’єктивному світі одна одній: природа зі своїми властивостями, процесами, закономірностями, і людина та суспільство, що керуються науково-технічними винаходами, технічними інноваціями, технологіями, тобто другою природою, у якій функціонують свої соціально-технологічні закономірності.

Суперечності, що складаються між технічними інноваціями – продуктом діяльності людини та природою, О. Шпенглер назвав стадією найнебезпечнішої “перенапруги” планети. Такі міркування філософа висвітленні у праці “Людина і техніка”. Він певний, що технічні інновації, порушуючи екологічну рівновагу навколишнього середовища, загрожують усій екосистемі: рослинам, тваринам тощо. Зокрема, перетворення масивних лісів на газетний папір веде до зміни клімату. А це, своєю чергою, породжує загрозу сільському господарству людства. Окрім того, активне використання техніки веде до знищення окремих видів тварин. Таким чином, штучний світ пронизує і отрує світ природний. Сама цивілізація стала машиною, яка все робить за її зразком [9].

Основною причиною спустошливого наступу технічних інновацій на природу німецький мислитель Ф. Юнгер вважав хижацьку експлуатацію її ресурсів людиною. Ще на початковому етапі розвитку техніки, коли вона ґрунтувалася на використанні парових двигунів, спостерігалось значне нищення усього живого. “Ці картини вражають нас своєю надзвичайно потворною і неймовірною потужністю. Спус-

тошливе вторгнення техніки змінює ландшафт, будуючи на своєму шляху, що з’являються як гриби після дощу, фабрики та промислові міста потворного вигляду, в яких виставлена напоказ нічим не прихована людська убогість” [10, с. 76]. Розвиток технічних інновацій супроводжується не лише поширенням машин на Землі, але й появою на її поверхні технічного мотлоху. Техніка вичерпує природні ресурси такими методами, в яких повністю відсутнє раціональне начало, хоча й застосовує при цьому раціональні способи виробництва. Крокуючи вперед у своєму розвитку, технічні інновації породжують такі небезпеки як забруднення повітря, води, знищення флори й фауни.

Природа приходить до такого стану, коли виникає необхідність у її захисті від прагматичної експлуатації людини та технічного втручання. У зв’язку з цим значні земельні площі оголошуються заповідниками. Значення музейного статусу, на думку мислителя, стає очевидним лише тоді, коли стрімке руйнування викликає в людей думку про необхідність охоронних заходів. Тому розширення музейної сфери може слугувати ознакою того, що руйнівний вплив техніки зайшов занадто далеко [10].

Грунтовне висвітлення екологічних небезпек сучасності належить італійському мислителю, засновнику Римського клубу – А. Печчеї. На його думку, життя на планеті почало змінюватися з того часу, коли з’явилася людина. Її вплив на навколишню дійсність зростає з кожним поколінням. Однак нині втручання особистості у природу збільшується з космічною швидкістю. На думку філософа, доля усіх форм життя на Землі більшою мірою, ніж у минулому, залежить від того, що робить, або чого не робить людина [5]. Витоки лиховісної діяльності людини, як зазначав А. Печчеї, лежать у сучасній техніці. Якщо порівняно до недавнього часу, світ уявлявся як три взаємопов’язані, стійкі елементи: природа, людина і суспільство, то дещо згодом до цієї системи владно увійшов четвертий і потенційно некерований елемент заснований на науці – техніка. Вона, як стверджує мислитель, ознаменувала кінець тієї культури і того способу життя, які вели свій початок від епохи неоліту.

У прагненні забезпечити виключно власний комфорт і благополуччя, людство часто бездумно грабує і засмічує Землю. А. Печчеї звертає увагу, що за матеріальні, як правило, короткочасні вигоди “продаються” етичні та моральні цінності. Італійський мислитель певний, що нагальною проблемою людства є забезпечення екологічної чистоти води і повітря. “Якщо порівнювати три класичні фізичні сфери у відповідності з тими обмеженнями, які вони накладають на

існування людини, то я б, мабуть, віддав тут перевагу гідросфері і атмосфері, поставивши неживу літосферу на останнє місце” [5, с. 153]. Не залишається поза увагою А. Печчеї небезпека, в якій знаходиться більшість видів рослин і тварин. Задовольняючи нагальні потреби людства, зокрема, у продуктах харчування і сировині, вони приречені на загибель у цілеспрямованому просуванні людської цивілізації уперед. Не менш катастрофічним є становище “дикої природи”. Мислитель певний, що якщо не призупинити підняту людиною “грізну хвилю”, то вона неминуче торкнеться і її. Порушуючи екологічну рівновагу і скорочуючи життєдайну складову планети, людство може покінчити зі своїм власним видом не гірше атомної зброї.

Катастрофічне становище навколишньої дійсності і, власне, людини американський соціолог, мислитель Е. Тоффлера визначав як “шок майбутнього”. Він стверджував, що технічна модернізація є безсумнівно головною силою, що детермінує суспільний поступ. Проте поряд із зростанням технологічної могутності людства потенційні загрози теж подвоюються. Комплекс негативних наслідків технічного розвитку досить широкий. І насамперед це проблеми, пов’язані з функціонуванням системи “людина – суспільство – природа”: вичерпання природних ресурсів, порушення екологічної рівноваги, забруднення природного середовища, трансформації духовної сфери особистості тощо.

Як і вищезгадані філософи, Е. Тоффлер зазначав, що однією із нагальних проблем сучасності, зумовлених технічними інноваціями, є екологічне забруднення навколишнього середовища, що може призвести до глобальних наслідків – знищення планети. Таке твердження ґрунтувалося на таких міркуваннях: “Ми піддаємо ризику термозабруднення самих океанів, їх перегріванню, знищенню незлічених морських видів, можливо, навіть танення льодових шапок на полюсах. На суші ми концентруємо на маленьких урбаністичних технологічних островах такі великі маси населення, що виникає загроза вичерпання усього, що міститься у повітрі кисню швидше, ніж він може бути заміщеним, і в уяві виникають картини нової Сахари на тих місцях, де зараз міста. Із-за такого руйнування природної екології ми буквально можемо, говорячи словами біолога Баррі Коммонера, знищити цю планету як місце, що підходить для життя людини” [7, с. 467]. Ця цитата філософа розкриває реальний стан речей у світі і навряд чи потребує серйозного тлумачення.

Поряд з екологічними та природоохоронними проблемами у серйозній небезпеці знаходиться й сама людина. Зокрема, на цьому наголошує Т. Сидорина: “Небезпека полягає не лише в незворотних змі-

нах природного середовища: прямий наслідок цих процесів – зміна самої людини, її свідомості, сприйняття світу, її ціннісних орієнтацій і т. д.” [6, с. 221]. Іншими словами, цю загрозу слід пов’язувати із проникненням техніки у внутрішнє життя людини – духовну сферу – та її трансформацією. Почали з’являтися проблеми особистісного, соціально-психологічного характеру. Прослідковується зростаюча залежність людини від досягнень техніки, зниження діяльної активності, загострення моральної кризи. Все частіше серед науковців висловлюються побоювання про можливість переходу техніки в таку фазу, коли її розвиток перетвориться на експансію і стане некерованим.

Гуманістичний аспект технічних інновацій представлений у працях таких філософів, як М. Бердяєва, Ж. Еллюля, Х. Ортеги-і-Гассета, М. Хайдеггера тощо. Зокрема, М. Бердяєв, досліджуючи сутність техніки, виявив певний парадокс: “Без техніки неможлива культура, з нею пов’язано саме виникнення культури, і остаточна перемога техніки в культурі, вступ у технічну епоху тягне культуру до загибелі” [1, с. 6]. Такі міркування ґрунтувалися на уявленнях мислителя про культуру, якій іманентні два елементи – технічний і природно-органічний. Остаточна перемога елемента технічного над природно-органічним означає переродження культури у щось інше, на неї вже не схоже. Таким чином, виникає технічна епоха, яка цілком підпорядковує людину технічним інноваціям. Особистість перетворюється у знаряддя фабрикації продуктів виробництва. Сама річ ставиться вище за людину. Основна небезпека пов’язана з тим, що творіння (техніка) повстає проти свого творця, більше не підпорядковується йому: “Таємниця гріхопадіння – у повстанні тварі проти Творця” [1, с. 11]. Людина виявляється не в силах приборкати створену нею техніку.

Технічні інновації трансформують органічно-іраціональну дійсність у організовано-раціональну. Як наслідок, праця людини замінюється машинами. На перший погляд, це б мало привести до позитивних завоювань: знищення рабства і бідності людства. Проте, як зауважував М. Бердяєв, спостерігаються зовсім протилежні наслідки – породження безробіття. Техніка диктує свої закони. “Людина сказала машині: ти мені потрібна для полегшення мого життя, для збільшення моєї сили, машина ж відповіла людині: а ти мені не потрібна, я без тебе все буду робити, ти ж можеш загинути” [1, с. 11]. Технічні інновації прагнуть оволодіти людиною, перетворити її в “автомат”. І це є титанічна боротьба людини і техніки.

Технічна модернізація завдає значної шкоди духовності, гуманістичному ідеалу людини і культури. Машина за своєю природою є

антигуманістичною. Мислитель певний, що руйнівна техніка значно перевищує винахідливість, наприклад, у галузі медицини. “Легше вдалося винайти удушливі гази, якими можна знищити життя мільйонів, ніж спосіб лікування раку або туберкульозу” [1, с. 12-13]. Організм людини виявляється беззахисним перед її власними винаходами. Техніка робить людину косміургом. У порівнянні із знаряддями, які сучасна техніка дає в руки людині, колишні її знаряддя здаються іграшковими. Це особливо простежується на прикладі військової техніки. Руйнівна сила первісних засобів ведення війни була дуже обмежена, хоча й завдавала великих збитків. Проте сучасна військова техніка здатна знищити світ за лічені хвилини.

Послідовником М. Бердяєва є О. Шпенглер, який також відзначував на наростання духовного напруження між людиною і технікою. Подібно до того, як “мікрокосм-людина” повстала проти природи, так протистоїть “мікрокосм-машина” нордичній людині: “Творіння піднімається на творця” [9, с. 488]. Людство, усвідомлюючи себе володарем світу, стало рабом технічних інновацій. Вони примушують соціум йти по прокладеному ними шляху. Трагізм нашого часу полягає у тому, що, вбачаючи у техніці прогресивне начало, людство поставило під загрозу власне існування.

Антигуманістичну природу технічних інновацій досить ґрунтовно розкрив німецький мислитель Ф. Юнгер. Він зауважував, що людина, як і природні ресурси, стає об’єктом технічної експлуатації. Технічним інноваціям, що оточують особистість, не властиво її захищати. Навпаки, з кожним кроком їх розвитку виявляються все нові закономірності, що несуть в собі загрозу соціуму і заподіюють йому шкоду. “Машина – не товариш робітника; робітник не може встановити з нею дружні стосунки” [10, с. 97]. Оволодівши потужними системами техніки, людина концентрує у своїх руках матеріальну могутність. Володіючи нею, індивід мріє так підпорядкувати собі природу, аби досягти над нею універсальної влади. Але така перемога може бути завойована лише шляхом насильства, що пробуджує проти людини “духів стихій” і накликає на неї їх помсту. “Проти неї з неприхованою ворожістю повстало гігантське скупчення стихійних сил, кероване машинами; в цьому полягає той регрес, обсяг якого прямо пропорційний обсягу триваючого технічного прогресу” [10, с. 121]. Марнотратні витрати природних ресурсів отримують такі розміри, що соціум виявляється не в змозі їх витримати.

Іронія полягає в тому, що на об’єкт впливу перетворюється людина. Іншими словами, користуючись технічними інноваціями, людина під-

риває основи власного існування. Це пов’язано з вичерпанням ресурсів природи, частиною якої є сама людина. Будучи господарем техніки, людина знаходиться у серйозній від неї залежності. Людина починає жити за її законами. Буття людини повністю залежить від техніки.

На загрозливий вплив технічних інновацій духовності людини звертає увагу іспанський мислитель Х. Ортега-і-Гассет. Він вважав, що удосконалення наукової техніки веде до виникнення такої проблеми як обмеження здібності людини уявляти й бажати – цієї первинної і вродженої якості, що ставить на перше місце пояснення того, як створюються людські ідеали.

Іншою небезпекою технічною модернізації є “масовізація” суспільства. Матеріальна цивілізація нищить глибинні духовні і культурні витоки. Зростає спеціалізація людей. Кожен займається якоюсь вузькою операцією, односторонньою сферою діяльності. Це значною мірою спрощує характер праці. Однак людина втрачає цілісність характеру і власну особистість. У результаті породжується безліч знеособлених людей [3].

З міркуваннями Х. Ортеги-і-Гассета дуже близькі роздуми класика німецької філософії К. Ясперс. У праці “Сучасна техніка” філософ зауважує, що технічні інновації радикально змінила повсякденне життя особистості. Трудовий процес і, власне, суспільство переміщено у сферу масового виробництва. Буття соціуму стало нагадувати дію технічного механізму, а вся планета – єдину фабрику. Тим самим відбувається відрив людини від її ґрунту. Людина втрачає послідовність традиції. Сенс людського існування зводиться до здатності навчатися і виконувати техніко-технологічні функції, залишаючи далеко позаду духовні цінності [11]. Тому епоха технічних перетворень відзначається для мислителя насамперед руйнівним характером.

Гуманістичний аспект техніки знайшов свою подальшу розробку у працях німецького мислителя М. Хайдеггера. Сучасна техніка, на його думку, має особливий характер. Розкриваючи раніше невідоме: переробляючи, накопичуючи, розподіляючи, перетворюючи дійсність, вона трансформує вигляд навколишньої природи. Разом з тим, як спосіб розкриття істини, спосіб розуміння, техніка змінює сприйняття природи людиною і картину світу в цілому. Такі міркування філософ розкриває на прикладі річки Рейн та гідроелектростанції. Основне зауваження формулюється філософом так: “Гідроелектростанція не вбудована в річку так, як вбудований старий дерев’яний міст, що століттями зв’язує один берег з іншим. Швидше річка вбудована в електростанцію. Рейн є те, що він тепер є в якості річки, а саме по-

стачальник гідравлічного напору, завдяки існуванню електростанції” [8, с. 52]. Тобто річка втратила свою природну сутність, перетворившись швидше у придаток техніки.

Таким чином, технічний прогрес не лише згубно впливає на навколишнє середовище, але і на те, як людина сприймає цей світ. Техніка поступово перетворюється на середовище існування людини. Послідовником таких міркувань є французький філософ Ж. Еллюль. У праці “Інша революція” він зауважував: “Ми живемо в технічному і раціоналістичному світі... Природа вже не є наше мальовниче оточення. По суті справи, середовище, що поступово формується навколо нас, є насамперед всесвітом Машини. Техніка сама стає середовищем у прямому сенсі цього слова. Техніка оточує нас як суцільний кокон без просвітів, що робить природу зовсім безкорисною, покірною, вторинною, малозначною. Що має значення – так це техніка” [2, с. 147]. Іншими словами, природа виявилася демонтованою наукою і технікою. Технічні перетворення породили цілісне середовище, усередині якого людина живе, відчуває, мислить, набуває досвід. Усі глибокі враження, отримані нею, набуваються через техніку.

Визначаючи техніку як сукупність методів, ефективних у будь-якій галузі людської діяльності, Ж. Еллюль пов’язує її з загальною раціоналізацією світу і висуває вимогу контролю над технічним розвитком. Техніка здатна перетворювати засоби в мету, стандартизувати людську поведінку і, як наслідок, робити людину об’єктом “калькуляцій і маніпуляцій”. Філософ акцентує увагу на виклик, який кидає людству феномен техніки. Сенс цього виклику полягає у систематичному опорі тому, аби його (феномен техніки) інтерпретували з метою включення у систему нетехнічних принципів і форм громадської думки або підпорядкували цим останнім. Феномен техніки сам пояснює інші форми діяльності як свої власні, намагаючись трансформувати їх і включити в себе.

Перетворюючись на самостійне, цілісне середовище існування, а також змінюючи сприйняття світу, техніка, на думку Ж. Еллюля, втручається навіть у сферу мистецтва: “Мистецтво по-справжньому вкорінене в цьому новому середовищі, яке зі свого боку цілком реальне та вимогливе. І здійснений перехід від старого, традиційного середовища до цього технічного середовища достатньо для пояснення всіх особливостей сучасного мистецтва. Уся творчість зосереджується навколо техніки, і мільйони технічних засобів виступають свідченням цього творчого розмаху, набагато більш вражаючого, ніж усе те, що зміг зробити художник” [2, с. 52]. Тобто мистецтво є відображенням

технічної реальності. Митець уже не може залишатися творцем перед реальністю технічного продукування речей, матеріалів, товарів.

Іншими словами, життєвий простір людства в умовах техногенного способу мислення виявився уміщеним у світ технічних новинок. Якщо, порівняно, до недавнього часу людина обирала технічні об’єкти відповідно до своїх життєвих потреб, то нині, окрім цього, індивіду доводиться оволодівати технічними інноваціями для того, щоб забезпечити своє буття. Людина перестала бути власником речей. Навпаки, техніка визначає спосіб існування соціуму, трансформує його світоглядні уявлення.

Таким чином, технічні інновації і, власне, науково-технічний прогрес спричинює як позитивні, так і негативні природно-соціальні наслідки. Було б серйозною теоретичною та практичною помилкою стверджувати і вірити, що технічні перетворення приносять людству лише благо або лише зло. Технічні інновації мають двоїсту сутність. Вони служать як на благо, так і на зло. Помилково також покладати всю провину за трагічні наслідки тільки на технічні інновації. У цьому відношенні К. Паріс зазначав: “Багато говориться про те, що техніка загрожує гуманності. Це, звичайно, правильно, хоча не можна зводити все винятково до техніки без урахування загальної ситуації сучасної людини” [4, с. 251]. Ми цілком погоджуємося із міркуваннями класиків М. Бердяєва, Х. Ортеги-і-Гассета, К. Ясперса тощо, що відповідальність за катастрофічні наслідки техніки повинна брати на себе перш за все людина як її творець. Саме вона винна у “владі маринізму”, втраті духовності. Технічні інновації є лише проекцією цієї дегуманізації.

Оскільки техніка не ставить перед собою цілей, а є морально нейтральною, її розвиток слід спрямовувати. Зміст техніки має визначати сама людина. Йдеться про те, що ще до реалізації технічних інновацій необхідно прораховувати всі їх наслідки. Людина має задати собі чимало запитань: до чого може привести запровадження нової техніки? Як воно позначиться на економічній ситуації? А щодо довкілля та здоров’я людей, безпеки світу? Відповіді слід мати ще до створення нової техніки, бо виправлення помилок на стадії проектування може коштувати набагато більше, ніж початкова вартість самого проекту.

Але для цього людина має бути не прагматичною, а духовною істотою. Лише висока культура, духовність, наука, гуманізм і творчість здатні знизити поріг сучасного техногенного катаклізму. Розробка конкретного механізму “гуманізації” техніки може слугувати ґрунтом для подальших наукових пошуків.

Література:

1. Бердяев Н. Человек и машина. (Проблема социологии и метафизики техники) / Н. Бердяев // Путь. – 1933. – № 38. – С. 3-38. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/bogoslov/.../_ChelMash.php.
2. Эллюль Ж. Другая революция / Ж. Эллюль // Новая технократическая волна на Западе / Отв. ред. П. Гуревич. – М. : Прогресс, 1986. – С. 147-152.
3. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о технике [пер. с исп. А. Гелескул; Сост., авт. предисл., ред. А. Руткевич] / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Лань, 2000. – С. 164-232.
4. Парис К. Техника и философия [пер. с исп. Н. Кротовская] / К. Парис // Это человек. Антология. – Москва : “Высшая школа”, 1995. – С. 250-264.
5. Печчеи А. Человеческие качества [пер. с англ. О. В. Захаровой] / А. Печчеи. – М. : Прогресс, 1980. – 302с.
6. Сидорина Т. Философия кризиса: [учебное пособие] / Т. Сидорина. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 456 с.
7. Тоффлер Э. Шок будущего [пер. с англ. Е. Руднева]. – М. : Издательство АСТ”, 2002. – 557 с.
8. Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления [сост., пер. с нем. и комм. В. Библихина] / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 447 с.
9. Шпенглер О. Человек и техника [пер. с нем. А. Руткевич] / О. Шпенглер // Культурология. XX век: Антология. М. : Юрист, 1995. – С. 454-492.
10. Юнгер Ф. Совершенство техники [пер. с нем. И. Стребловой] / Ф. Юнгер – СПб. : Университет : Владимир Даль, 2002. – 559 с.
11. Ясперс К. Современная техника / К. Ясперс // Новая технократическая волна на Западе / Отв. ред. П. Гуревич. М. : Прогресс, 1986. – С. 119-146.

Рецензент: кандидат філософських наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка **С. М. Москаленко**